

Використання контрольних-навчальних тестів у процесі проведення моніторингу якостей мовлення майбутніх учителів-нефілологів

Стратегія розвитку вищої освіти в Україні передбачає підвищення якості професійних знань студентів як завтрашніх фахівців, конкурентноспроможних на ринку праці та адаптованих до сучасних умов світового глобалізованого простору. Цілком закономірно, що випускники педагогічних університетів з високим рівнем сформованості мовнокомунікативної професійної компетенції мають значну перевагу. На нашу думку, проблема формування в майбутніх освітян системи знань з української мови, умінь і навичок їх використання у професійному дискурсі може бути розв'язана лише за умови безперервного контролю та діагностування (моніторингу) якостей мовлення студентів.

Педагогічний моніторинг є умовою стратегічного плану навчальної діяльності майбутніх учителів. Будь-яка методична система реалізується за допомогою комплексної програми управління (стратегії) — плану діяльності суб'єкта, який, поставивши перед собою стратегічну мету, послідовно й усвідомлено досягає її шляхом вирішення окремих завдань. Навчальний процес у галузі вищої педагогічної освіти має скерований характер, забезпечений насамперед налагодженим механізмом поточного і підсумкового контролю рівнів сформованості професійної компетенції студентів — майбутніх учителів. Педагогічний моніторинг дозволяє своєчасно вносити корективи у зміст та організацію процесу навчання української мови студентів, а також експериментально перевіряти ефективність застосування інтерактивних технологій. Отже, розбудова всіх ланок сучасної національної системи освіти безпосередньо пов'язана з вирішенням проблеми активного впровадження методів контролю і діагностики у навчальних закладах різних типів.

Моніторинг якостей мовлення студентів нефілологічних факультетів педагогічних ВНЗ проводився нами в 2006-2008 рр. і охопив шість закладів різних регіонів України: Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Житомирський державний університет імені Івана Франка, Чернігівський державний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка, Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Кременецький обласний гуманітарно-педагогічний інститут ім. Тараса Шевченка. У процесі моніторингу було застосовано такі методи педагогічного дослідження, як тестування та опитування (письмове — анкетування, усне — бесіда та інтерв'ювання). *Завдання статті* — розповісти про тестування як найдієвіший і найоб'єктивніший засіб

контролю та діагностування процесу формування мовнокомунікативної професійної компетенції студентів нефілологічних факультетів педагогічних ВНЗ.

Відтоді, як американець Дж. Стоун опублікував перший тест, минуло сто років. Тестовий контроль знань, умінь і навичок студентів (англ. "test" означає "перевірка, випробування") посів належне місце у педагогіці, оскільки перевага тестів як найпоширенішого інструментарію очевидна: в них приваблює простота процедури, результат передбачає кількісне вираження і надає можливості математичної обробки. Однак при аналізі результатів моніторингу вираховується відсоток можливих відхилень, що є безумовно, недоліком тестування.

Спираючись на ґрунтовне дослідження тестового контролю В. Нагаєвим [1], ми виділили ключові характеристики тестового контролю знань з мови, умінь і навичок їх застосування (мовнокомунікативної компетенції студентів-нефілологів): 1. *Мета* — оцінювання рівня мовнокомунікативної компетенції студентів й отримання інформації для удосконалення змісту мовних курсів і технологій навчання мови. 2. *Принципи (загальнопедагогічні)*: об'єктивності оцінювання (забезпечено комп'ютерною перевіркою); науковості (до тестів додається список використаних джерел, що вміщує наукову та науково-навчальну, лексикографічну літературу, чинні навчальні програми з мови); ефективності й оперативності (швидка обробка даних усіх видів ТКЗ сприяє гнучкості й ефективності моніторингу); єдності вимог; гласності (на початковому (вхідному) етапі студенти ознайомлюються з критеріями, рівнями сформованості компетенції, а на завершальному етапі — з показниками сформованості останньої); систематичності. 3. *Вимоги*: комплексний характер завдань (кількарівневі тести); доступність матеріалу завдань вказаному рівню та прозорість формулювань; надійність тестової програми забезпечується дотриманістю стандартної технології обробки даних, у тому числі якістю відповідної комп'ютерної програми; валідність — цінність тестових завдань, пов'язаних з практичними або емпіричними показниками. 4. *Сфера застосування* — денна, заочна, дистанційна форми навчання у ВНЗ. 5. *Види* — поточний, проміжний, підсумковий, відстрочений (контроль залишкових знань, який проводиться через півроку-рік після підсумкового — тестові ККР на виявлення залишкових знань через порівняння підсумкової оцінки за вивчений курс з оцінкою знань через певний час). 6. *Етапи підготовки тестової програми*: I. Визначення мети (оцінка мовних знань, умінь, навичок), виділення критеріїв та рівнів сформованості мовнокомунікативної професійної компетенції, вимог до кожного рівня — репродуктивного, репродуктивно-продуктивного, творчого; побудова шкали оцінювання, моделі інтерпретації отриманих оцінок. II. Планування тесту: кількість завдань, рівні складності. Бажано не вводити запитань, що потребують альтернативних відповідей, оскільки збільшиться відсоток вірогідності вгадування. III. Складання і добір завдань. Вимоги: кількість завдань відповідає бажанню охопити весь досліджуваний матеріал; форма завдання залежить від змісту і характеру матеріалу; стандартність

структури. 7. *Функції*: 1) діагностична, зумовлена механізмом моніторингу (збирання, аналіз та інтерпретація результатів для визначення рівня мовнокомунікативної професійної компетенції); 2) навчальна (студент закріплює отримані знання у процесі виконання тестових завдань і розширює їх в ході самоперевірки й перевірки); 3) організуюча (викладач вносить корективи в організацію навчального процесу: нові технології, дидактичні засоби, концепції); 4) виховна (розвиток пам'яті, стимулювання інтересу до навчання, прагнення до самовдосконалення, самонавчання, особливо в процесі переходу від тестів I рівня складності до II, III рівнів, розвиток творчих здібностей).

Зміст контрольної-навчальної тестової програми, застосованої при проведенні моніторингу якостей мовлення студентів нефілологічних спеціальностей вказаних вище університетів, було покладено в основу одноосібного навчально-методичного посібника [2]. Апробація програми показала, що контрольні-навчальні тести виявилися найоптимальнішим способом перевірки і самоперевірки знань, умінь і навичок студентів з української мови, а також способом мовного самонавчання і самовдосконалення майбутніх учителів. Опишемо стисло механізм проведення моніторингу якостей мовлення студентів за програмою контрольної-навчального тестування. Йтиметься насамперед про реалізацію контрольно-діагностичної функції тестів на констатуючому етапі експерименту.

Тестування студентів проходило протягом першого семестру (першого-другого семестрів) на нефілологічних факультетах вказаних вище ВНЗ у процесі вивчення курсів "Українська мова професійного спрямування" та "Українська ділова мова". Тести виконували також магістранти на заняттях із лінгводидактичних спецкурсів. Вивчення нової теми розпочиналося 15-хвилинним контрольним тестуванням академгрупи з метою визначення у кожного студента рівня мовної компетенції (орфографічної, фонологічної та орфоепічної, лексичної і фразеологічної, граматичної і пунктуаційної, стилістичної і дискурсивної), відповідно до змісту практичного або лекційного заняття. Студенти (першокурсники та магістранти) виконували тести I, II, або III ступенів складності (за вибором) у комп'ютерному класі, де після машинної перевірки отримували індивідуальний показник рівня сформованості кожної з компетенцій (згідно з розробленими критеріями) — ключі до тесту викладачем не повідомлялися. Індивідуальні показники записувалися у зведеній таблиці, наприклад:

Таблиця 1

Зведена таблиця індивідуальних показників рівня мовнокомунікативної професійної компетенції студента

Прізвище, ім'я, по батькові: Чупріна Олена Вадимівна.

Курс, група, форма навчання: магістрантка, заочна форма навчання.

Факультет/інститут, спеціальність: ЖДУ, ННІ педагогіки, "Початкове навчання".

Складові	Q-кількість	Рівень	Рівень
----------	-------------	--------	--------

мовнокомунікативної професійної компетенції (МКПК)	балів за правильні відповіді	сформованості складової МКПК, оцінка (за 4-бальною системою)	сформованості складової МКПК, оцінка (за 100-бальною системою)
Орфографічна МКПК	Q 1=36	належний (4)	78
Фонологічна та орфо-епічна МКПК	Q 2=42	достатній (3)	67
Лексична та фразеологічна МКПК	QLФКсер.=30	належний (4)	80
Граматична та пунктуаційна МКПК	QGПКсер.=19	належний (4)	77
Стилістична та дискурсивна МКПК	Q15= 17	достатній (3)	72
Середня кількість балів, набрана по всіх складових МКПК, і відповідний до шкали рівень: низький (0-14 балів); достатній (15-28 балів); належний (29-43 бали); високий (44-48 балів)	Qзаг.= Q1+ Q2 + QLФК сер. + QGПК сер. + Q15/5 компетенцій =28,8≈29балів	належний (3,6 ≈ 4)	74,8≈75

Програмою тестування було передбачено, що в разі відсутності комп'ютерного забезпечення студенти можуть виконувати тести безпосередньо зі збірника, а викладач оголошує результати перевірки наступного дня. У цілому було отримано показники констатувальних зрізів для 836 студентів нефілологічних факультетів педагогічних університетів України. Наведемо зразок тестів (I — репродуктивного і III — продуктивного типів) на визначення рівнів сформованості лексичної мовнокомунікативної професійної компетенції. Завдання укладено на основі матеріалів словника синонімів [3].

Лексична мовнокомунікативна професійна компетенція. Синоніми

Тест. I рівень. Знайдіть зайве слово у синонімічному ряду:

1. *Буяти* — а) розкошувати (рослини); б) пишатися (рослини); в) вирувати (в повітрі); г) сердитися.
2. *Бряжчати* — а) деренчати (при дрижанні); б) дзеленчати; в) дзенькотіти; г) бубоніти.
3. *Авантюрист* — а) невдаха; б) пройдоха; в) пронира; г) бестія.
4. *Аргумент* — а) доказ; б) обґрунтування; в) гіпотеза; г) підтвердження.
5. *Вдосвіта* — а) світанком; б) переддень; в) на зорі; г) рано-вранці.
6. *Вивчати* — а) студіювати; б) досліджувати; в) оволодівати чимось; г) тлумачити.
7. *Ганьба* — а) сором; б) безчестя; в) поразка; г) хула.
8. *Ґрунтовний* — а) ретельний; б) вичерпний; в) фундаментальний; г) земельний.
9. *Даремно* — а) ні за понюх табаки; б) ні за

цапову душу; в) ні в якому разі; г) дурно. 10. *Добре* — а) хороше; б) гоже; в) як по нотах; г) формально. 11. *Добрий день* — а) доброго здоров'я; б) будьте здорові; в) здорові були; г) здоров. 12. *Зарозумілість* — а) вченість; б) бундючність; в) гоноровитість; г) пихатість. 13. *Квапливо* — а) поспішно; б) похапцем; в) хапаючись; г) розгублено. 14. *Мабуть (частка)* — а) либонь; б) можливо; в) напевно; г) вочевидь. 15. *Мимоволі* — а) підсвідомо; б) мимохідь; в) нехотя; г) мимохіть. 16. *Напрочуд* — а) неповторно; б) дивовижно; в) банально; г) надзвичайно. 17. *Недоріка* — а) нікчема; б) мізерія; в) пішак; г) флегматик. 18. *Облога* — а) оточення; б) прорив; в) блокада; г) кільце. 19. *Поверховий* — а) обмежений; б) очевидний; в) негрунтовний; г) дилетантський. 20. *Посвята* — а) самозречення; б) жертва; в) самопожертва; г) жага. 21. *Попереджувальний* — а) запобіжний; б) превентивний; в) презервативний; г) підготовчий. 22. *Розумно* — а) мудро; б) тверезо; в) розсудливо; г) щиро. 23. *Сильно* — а) гарно; б) потужно; в) міцно; г) дошкульно. 24. *Чепурний* — а) елегантний; б) багатий; в) ошатний; г) охайний. 25. *Шанувати* — а) поважати; б) цінувати; в) обожнювати; г) підкорятися.

Тест. III рівень. Оберіть одне з трьох пропонованих нижче слів, яке є домінантою для синонімічного ряду:

1. *Несумлінний, нехлюйський, безгосподарний, недобросовісний*: а) недбайливий; б) недалекоглядний; в) невимогливий. 2. *Збагнути, второпати, зметикувати, втямити*: а) почути; б) зрозуміти; в) спланувати. 3. *Пошана, респект, благоговіння, шаноба*: а) підкора; б) повага; в) субординація. 4. *Багатогранний, багатобічний, багатосторонній, різносторонній*: а) різнорідний; б) різнобічний; в) багаторазовий. 5. *Нечемний, брутальний, хамуватий, дикунський*: а) непорядний; б) нестриманий; в) неввічливий. 6. *Гурт, громада, ватага, гурма*: а) група; б) натовп; в) тлум. 7. *Правдивий, відвертий, привітний, сердечний*: а) ввічливий; б) щирий; в) стриманий. 8. *Чудний, чудернацький, кумедний, химерний*: а) дивний; б) негарний; в) незбагненний. 9. *Затятий, незгідливий, запеклий, норовистий*: а) палкий; б) упертий; в) швидкий. 10. *Адекватний, ідентичний, достеменний, згідний*: а) тотожний; б) протилежний; в) істинний. 11. *Морок, смеркання, присмерк, сутінь*: а) світанок; б) захід сонця; в) сутінки. 12. *Згорток, рулон, звиток, постав*: а) сувій; б) пакунок; в) тубус. 13. *Прийдешній, грядущий, наступний, завтрашній*: а) майбутній; б) бажаний; в) омріяний. 14. *Чорногуз, бусел, бузько, боцун*: а) цап; б) чапля; в) лелека. 15. *Барліг, баюра, калабана, каламуть*: а) калюжа; б) смітник; в) хащі. 16. *Прозорий, доступний, дохідливий, популярний*: а) зразковий; б) зручний; в) зрозумілий. 17. *Поблажливий, терпимий, зичливий, евимогливий*: а) безпринципний; б) байдужий; в) доброзичливий. 18. *Зчудування, дивовижа, дзуміння, подив*: а) здогад; б) відкриття; в) здивування. 19. *Взаємопорозуміння, мир, злагода, спокій*: а) згода; б) договір; в) пакт. 20. *Деградація, регрес, депресія, підупадок*: а) аморфність; б) недосконалість; в) занепад. 21. *Зачинатель, піонер, фундатор, основоположник*: а) меценат; б) засновник; в) початківець. 22. *Зафіксувати, закарбувати, взяти собі на розум, зарубати*

на носі: а) записати; б) заповідати; в) запам'ятати. 23. *Дітвора, малеча, дрібнота, бахурня*: а) діти; б) школярі; в) вихованці. 24. *Доказувати, обґрунтовувати, мотивувати, допроваджувати*: а) сперечатися; б) доводити; в) досліджувати. 25. *Дідівщина, предківщина, старожитності, старосвітщина*: а) давнина; б) літопис; в) батьківщина.

Коментар. У рамках контролю рівня сформованості лексичної мовнокомунікативної компетенції студентів (майбутніх бакалаврів), зокрема знань про синонімію як лексичне явище, умінь і навичок використання синонімів у контексті, було отримано показники, нижчі від очікуваних. Так, з 210 першокурсників впоралися із завданнями тестів 69%, належний рівень виявили 46% студентів, а високого рівня не показав ніхто з тестованих. Зауважимо при цьому, що переважна більшість студентів (у тому числі й магістрантів) — у середньому 82% — обрала завдання репродуктивного типу діяльності. Аналіз показників дозволив дійти висновку: попри те, що студенти витлумачують поняття «синоніми», «синонімічний ряд», «домінанта», виконання тестових завдань ускладнюється через обмеженість активного словника. Чимало корінних українських слів та лексичних запозичень не відомі майбутнім учителям (*либонь, мимохідь, мимохить, мізерія, дошкульно, ошатний, субординація, респект, сувій, зичливий, зчудування, барліг, баюра, старосвітщина* та ін.). Тому вибір домінанти або зайвого слова у синонімічному ряду нерідко виявляється помилковим. Та ж сама причина зумовила помилки при виконанні тестів, пов'язаних із явищами антонімії, омонімії, паронімії. Тестові завдання на знання української фразеології були виконані найгірше: загальновідомі прислів'я та приказки, не кажучи вже про афоризми, залишилися поза увагою молоді. Так, студенти не змогли вибрати пропущене слово з пропонованих варіантів у висловах: *Язык — не помело, слово — не... (Приказка)* — а) обнова; в) полова; в) підкова; г) забава; *Тільки той ненависті не знає, хто цілий вік нікого не ... (Леся Українка)* — а) сварив; б) зустрів; в) любив; г) кривдив; *Всякому городу нрав і ... (Г. Сковорода)* — а) права; б) хвала; в) хула; г) слова; *Більше вір своїм..., ніж чужим речам (Прислів'я)* — а) словам; б) очам; в) почуттям; г) родичам; *Котові жарти — ... сльози (Приказка)* — а) зайцю; б) собаці; в) мишці; г) хазяйці.

Навчальна функція тестів полягала у тому, що студенти повторно виконували завдання в зошиті для самопідготовки (у позаурочний час, звертаючись до рекомендованої довідкової літератури, працювали над своїми помилками тощо). Викладач у разі потреби надавав індивідуальні консультації. У кінці вивчення теми аудиторне контрольне комп'ютерне тестування виконувалося кожним студентом повторно (викладач не дозволяв користуватися домашніми зошитами). До зведеної таблиці контролю компетенцій записувалися обидва показники — першого і повторного тестування, а також узагальнений, середній показник сформованості мовнокомунікативної професійної компетенції (для кожного студента), що дозволило відстежити динаміку змін у розвитку останньої. Показово, що в ході проведення повторного тестового контролю студенти свідомо

змінювали рівень складності, переходячи поступово від репродуктивного до творчого типу діяльності. Така організація контрольного-навчального тестування органічно вписалася у структуру аудиторних занять, оскільки виконання тестових завдань на початку вивчення теми забезпечувало актуалізацією опорних знань, а тестування у кінці вивчення теми дало можливість відстежити ефективність технологій навчання мови, пропонувані викладачем, і внести відповідні корективи до методичної системи формування мовнокомунікативної професійної компетенції студентів. Зазначимо також, що виконання програми контрольного-навчального тестування майбутніми вчителями-нефілологами дає змогу компенсувати невелику кількість аудиторних годин, відведених навчальним планом на вивчення курсу української мови на філологічних факультетах педагогічних ВНЗ. Так індивідуально-самостійна робота врешті-решт втрачає відтінок формальності.

Отже, використання викладачами української мови контрольних-навчальних тестів у роботі зі студентами філологічних факультетів педагогічних ВНЗ значно оптимізує суб'єкт-суб'єктний процес формування мовнокомунікативної професійної компетенції майбутніх учителів. Реалізується особистісно-орієнтований, диференційований підхід до студентів, оптимізується процес самонавчання, що є важливим з огляду на сучасні вимоги до вищої освіти в Україні.

Література

1. Нагаєв В.М. Методика викладання у вищій школі: Навч. посібник. — К.: Центр учбової літератури, 2007. — 232 с.
2. Климова К.Я. Українська мова. Тестові завдання для контролю і самоконтролю рівня мовнокомунікативної професійної компетенції : [навчально-методичний посібник для студентів філологічних факультетів ВНЗ та працівників закладів освіти]. — Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. — 99 с.
3. Словник синонімів української мови: У 2-х т. / А.А. Бурячок, Г.М.Гнатюк, С.І.Головащук та ін. — К.: Наук. думка, 1999 — 2000.